

Doğan Özlem
Tarihselci Gelenek
Dilthey-Weber-Gadamer

Doğan Özlem

1944'te İzmir'de doğdu. İzmir Atatürk Lisesi'nde başladığı lise öğrenimini tamamlamadan kunduracı kalfası ve tezgâhtar olarak çalışmak zorunda kaldı. 1965'te Sivas'a er olarak askere gitti. Liseyi askerliği sırasında dışarıdan sınavlara girerek bitirdi. Yine askerliği sırasında üniversite giriş sınavını kazandı. 1967'deki terhisinden sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde yükseköğrenimine başladı ve bu bölümden 1971'de mezun oldu. 1971-1974 arasında Almanya'da bulundu ve çeşitli işlerde çalıştı. Mezun olduğu bölümde 1974'te başlayıp daha sonra *Max Weber'de Bilim ve Sosyoloji* (1990) adıyla yayımlanan doktora tezini 1979'da tamamladı. Yükseköğrenimi ve doktora çalışması sırasında (1967-1979) Almanya'da ve Türkiye'de işçi, büro memuru, sendikacı, muhasebeci ve yönetici olarak çalıştı. 1980'de, otuz altı yaşındayken, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde asistan olarak göreve başladı. 1988'de doçent, 1993'te profesör oldu. 2001'de kendi isteğiyle emekliye ayrıldıktan sonra, aynı yıl içinde, Muğla Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde yeniden akademik hayata döndü ve uzun süre bölüm başkanlığı yaptı. 2003'te adına armağan kitap yayımlandı. 2004'te TÜBA – Türkiye Bilimler Akademisi Hizmet Ödülü'nü aldı. 2007-2014 arasında Yeditepe Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde çalıştı. 5 Mayıs 2016'da İstanbul Üniversitesi Felsefe bölümü ev sahipliğinde "Doğan Özlem: Felsefede Elli Yıl" sempozyumu düzenlendi. Halen emeklidir.

**Doğan Özlem'in
Notos Kitap'tan çıkmış kitapları**

Bilim Felsefesi
Hermeneutik ve şiir
Mantık
Tarih Felsefesi
Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi
Metinlerle Hermeneutik Dersleri I
Metinlerle Hermeneutik Dersleri II
Felsefe ve Doğa Bilimleri
Söyleşiler - Yaşamı ve Felsefeyi Anlama Serüveni
Etik - Ahlak Felsefesi
Persona
Kant Üstüne Yazılar
Türkçede Felsefe
Evrensellik Mitosu
Kavramlar ve Tarihleri
Felsefede Elli Yıl - Doğan Özlem Sempozyumu Bildirileri
Tarihselci Düşünce Işığında Bilim, Ahlak ve Siyaset
Max Weber'de Bilim ve Sosyoloji

Çeviri Kitapları

Wilhelm Dilthey, Hermeneutik ve Tin Bilimleri
Ernst Cassirer, Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi

Notos Kitap 160

Kuram 031

Felsefe 25

©Doğan Özlem, Tarihselci Gelenek: Dilthey-Weber-Gadamer, 2018

©Notos Kitap Yayınevi, 2018

Birinci Basım

Şubat 2018

ISBN 978-605-2389-41-6

Sertifika 16343

Editör

Cemil Mutlu

Kapak Resmi

Kazimir Maleviç, 1914

Notos Kitap Yayıncılık Eğitim Danışmanlık ve
Sanal Hizmetler Ticaret Limited Şirketi
Ömer Avni Mahallesi, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya Sokak,
No: 11/6 Gümüşsuyu, Beyoğlu İstanbul
0212 243 49 07
www.notoskitap.com
facebook.com/NotosKitap
twitter.com/NotosKitap

Baskı ve Cilt

Pasifik Ofset Ltd.Şti.

Cihangir Mahallesi, Güvercin Caddesi No: 3/1

Baha İş Merkezi, A Blok Avcılar İstanbul

0212 412 17 77

Sertifika 12027

Doğan Özlem
Tarihselci Gelenek
Dilthey-Weber-Gadamer

Felsefe

İçindekiler

9	Dilthey'in Tin Bilimlerini Temellendirme Sürecinde Epistemolojide Yaptığı Devrim
9	Sunuş
10	A - Tin Bilimlerinin Felsefi Temelleri
10	Dilthey ve Çağı
19	Tin Bilimleri ve Doğa Bilimleri
23	İfade ve Anlama
30	Tarih ve Tarihsellik
32	Tarihsel Görecelik ve Özgürlük
34	Tin Bilimleri ve Psikoloji
37	Hermeneutik Bakış Açısından Tarih Felsefesi ve Pozitivist Sosyoloji
41	Bilmenin Nesnesi Olarak İnsan
43	Hermeneutik ve Yeni Kantçı Kültür Kuramcılığı
44	Tin Bilimleri ile Doğa Bilimleri Arasındaki Ayrımlar
48	Dilthey ve Modern Felsefenin Bunalımı
51	B - Dilthey'in Devrimi
51	Bilgide Düşünme, Hissetme ve Arzulamanın Birlikteliği
53	Kantçı ve Empirist Epistemolojilerin Eleştirisi
58	Epistemolojide Devrim: Göreceli A Priori
73	Max Weber'in Bilim Anlayışı
99	Max Weber'de İdeal Tip Kavramları ve Tarih-Sosyoloji İlişkisi
149	Gadamer'de Hermeneutik Refleksiyonun İşlevi ve Alanı
150	Hermeneutiğin Görevi ve Alanı
151	Hermeneutik ve Dilsellik
153	Retorik ve Dilsellik

154	Hermeneutiğin Muhafazakârlığı ve Devrimciliği
155	Hermeneutik ve Retorik
161	Hermeneutik ve Sosyal Bilimler
166	Hermeneutik, İdeoloji, Politika ve Otorite
171	Modern Bilimler Karşısında Hermeneutik
172	Hermeneutik ve Evrensel Tarih
174	Modern Bilim Karşısında Hermeneutik Refleksiyonun Evrenselliği
177	Hermeneutik ve Psikanaliz
181	Kaynakça

DILTHEY'İN TİN BİLİMLERİNİ TEMELLENDİRME SÜRECİNDE EPİSTEMOLOJİDE YAPTIĞI DEVRİM*

Sunuş

Wilhelm Dilthey (1833-1911) yaşadığı dönemde daha çok kültür tarihçisi, yüzyılımızda ise daha çok filozof yönüyle büyük etkiler bırakmıştır. Dilthey'in filozof olarak bıraktığı etki de iki aşamalı bir etki olmuştur. 1960'lara kadar doğa bilimleri yanında "tin bilimleri"nin bağımsızlığını savunan ve bu bilimlere epistemolojik bir zemin arayan, bu bilimleri felsefi yönden temellendirmek isteyen bir filozof olarak görülmüştür. Bu görüş elbette doğrudur ama Dilthey'i tam olarak değerlendirmek için eksiktir. Çünkü 1960'lı yıllarda özellikle Riedel, Krausser gibi Dilthey yorumcularının çabalarıyla modern felsefenin, genel olarak felsefenin bunalımı karşısında yeni bir düşünme tipi ortaya atan, hatta felsefede devrim yapan bir düşünür olarak görülmeye başlamıştır.

Ben Dilthey üzerine çalışmalarında onun birbirine bağlı bu iki yönünü de irdelemeye çalışmakla birlikte, felsefi kariyeri-

* 1995-1996 ders yılında yüksek lisans programında verdiğim "Herme-
neutik" dersi için hazırlanmış olan metin.

ni bilim felsefesi alanında yapmış birisi olarak, esas ağırlığı tin bilimleri epistemoloğu Dilthey'a verdim. Bu yazıda da ağırlık yine tin bilimleri epistemoloğu Dilthey'da olmakla birlikte, özellikle yazının ikinci kısmında Dilthey'in hâlâ üzerinde yeterince tartışılmamış olan yönünü, felsefede devrim yapan yönünü irdelemeyi deneyeceğim. Yazının birinci kısmında tin bilimleri epistemoloğu Dilthey, ikinci kısmında yeni bir düşünme tipinin öncüsü, felsefede devrim yapan Dilthey ele alınıyor. İki kısımdan ilki için H.A. Hodges'un *Wilhelm Dilthey: An Introduction*; ikincisi için Peter Krausser'in *Kritik der endlichen Vernunft: Wilhelm Diltheys Revolution der allgemeinen Wissenschafts und Handlungstheorie* (Sonlu Aklın Eleştirisi: Wilhelm Dilthey'in Bilimlerdeki ve Eylem Kuramındaki Devrimi) adlı eserlerinden özellikle betimleyici kısımlarda geniş ölçüde yararlandım.

A - Tin Bilimlerinin Felsefi Temelleri

Dilthey ve Çağı

Dilthey, Hegel'in ölümünden iki yıl önce doğmuştu; Schelling öldüğünde yirmi bir, Schopenhauer öldüğünde yirmi yedi yaşındaydı. Onun dönemi Nietzsche'nin ve Marx'ın eserlerinin etkili olduğu bir dönemdi.

Dilthey'ı kendi döneminin düşünürleri ve düşünce akımlarıyla ilişkisi içinde değerlendirdiğimizde genel hatlarıyla şunları söyleyebiliriz.

Comte'tan başlayalım: Comte bir bilim sınıflandırması ve bir metodoloji geliştirme yanında bir tarih felsefesi de geliştirmiştir. Başka bir ifadeyle, deneysel yöntemlerin ve pozitif bilimlerin bir analizini yapmakla kalmamış, insan düşüncesinin ve tarihinin geçmesinin zorunlu olduğunu düşündüğü

üç evreden söz etmiş, bu evreleri spekülâtif-metafizik bir anlatımla betimlemişti. Onun üç evre düşüncesini hatırlayalım: İnsan düşüncesi ilkin teolojik bir aşamadadır, daha sonra yavaş yavaş metafizik aşamaya geçer ve bu ikinci aşama yerini son aşama olan pozitif aşamaya bırakır. Son aşama uzun insanlık tarihinde yalnızca gelinen bir durak değil, aynı zamanda insan düşüncesinin diğer evrelerinin ve tüm insanlık tarihinin pozitif/pozitivist düşünce altında değerlendirilme aşamasıdır da. Comte temellendirdiği ve “sosyoloji” adını verdiği bir pozitif/pozitivist bilimin toplumun yasalarını ortaya koymakla kalma-yacağına, insanlığın bu yasaların farkında ve bilincinde olarak ve bunları kullanarak daha mutlu bir geleceğe doğru ilerleyeceğine inanıyordu. Comte’un “sosyoloji”si esasında doğa bilimi modelinde kurulmuş bir bilimdi. Comte toplumun doğabilimsel türden yasaları olduğunu ve bu yasaların empirik yoldan saptanabileceğini iddia ediyordu.

Dilthey, Comte’u insansal-toplumsal-tarihsel olan şeylerin araştırılması konusundaki önerilerinde hatalı buluyordu. Doğa bilimlerinin yöntemlerinin ve varsayımlarının insan, toplum ve tarihle ilgilenen bilimlere, yani “tin bilimleri”ne aktarılabilceğini düşünmenin yanlış olduğunu ileri sürüyordu. Dilthey’a göre pozitivistler tarafından “sosyal bilimler” adıyla adlandırılmış olan bilimler yasacı ve nedenselci tavır ve yöntemleriyle felsefi temelleri bakımından yanlış kurulmuş bilimlerdi. Dilthey’in sevdiği bir terimle “insan dünyası” bu yanlış kurulmuş “sosyal bilimler”in değil “tin bilimleri”nin konusu olabilirdi. Bu dünya üzerine araştırmalarda deney ve gözlem koşulları çok farklı olduğu gibi, bu bilimlerde sorulan soruların türü bile doğa bilimlerinde ve doğa bilimlerini örnek ve model alan “sosyal bilimler”de sorulanlarla aynı değildir. Tin bilimlerinin bu farklılığı, Dilthey’a göre, bu bilimlerin tarihsel gelişimine, insan dünyasının araştırılmasında dayanılacak

mantıksal yapının farklılığına, bu alanda kullanılan yöntemlerin doğa bilimlerinin yöntemlerinden farklı olmasına bağlıdır. İşte bu noktada Dilthey kendisine Almanya'da uzun bir geleneğe sahip bulunan, kendisi dahil pek çok güçlü uygulayıcısı olan tin bilimlerinin doğa bilimlerinden farklılığını aydınlatma ve böylelikle insan dünyasının araştırılmasının ayırt edici karakterini ortaya koyma görevini vermiştir.

Dilthey Comte'la başlayan sosyoloji geleneğine karşı eleştirisini şu satırlarda serimler:

Benim sosyolojiye yaptığım eleştiri Comte, Spencer, Schäßle, Lilienfeld tarafından karakterize edilen sosyolojinin gelişme aşamasıyla ilgilidir. Bu kişilerin çalışmalarında yer alan böyle bir sosyoloji kavramı toplumda yer alan bireylerin hukuk, ahlak ve din gibi ürünleriyle beraber sosyal yaşamlarının bir bilimidir. Dolayısıyla böyle bir kavram psikolojik yaşamın, bireylerarası sosyal ilişkilerin koşulları altında varsaydığı biçimlerinin bir teorisi değildir. Böyle bir sosyoloji kavramı Simmel tarafından öne sürülmektedir. O halde sosyoloji, objeleri için birçok değişim arasında aynılığını koruyan bir sosyal form durumundadır. Aslında bu sosyal form, Simmel'e göre, insanlar arasındaki ilişkilerin ayırt edilebilir tiplerinde ortaya çıkar.¹ Bunlar üstünlük ve alçaklık, sahtelik, işbölümü, rekabet, bir sosyal grubun devamlılığı, bir hiyerarşinin oluşumu, temsil ve parti gruplaşmalarının oluşumudur. Burada problem bu formları indirgemeci bir biçimde kurmak ve onları psikolojik bakımdan yorumlamaktır. Toplum bu unsurlar arasında işleyen özel güçlerin bir toplamıdır. Bu çerçevede toplum, eğer bu birleşen güçler çökerse, daha uzun süre var olamaz.

Böyle bir çalışma alanı sınırlamasını meşru kabul etmeliyim; bu çalışma, amaç ve içeriğin farklılıklar göstermesine

rağmen, sosyal yaşam formlarının sabit kalması prensibine dayanır. Simmel'den daha önce kendi yazdığım bir Giriş'te faal olan bir toplum içindeki ilişkilerle, yönetim ve bağımlılık ilişkileriyle psikolojik bakımdan ilgilenen özel bir alan olarak toplumun dış organizasyonunu karakterize ettim. Benim kuramım esas olarak Simmel'inkinden ayrılır; şöyle ki ben bu birleşik güçleri esasen psişik faktörlere indirgeyemem, ama ben seksüel topluluklardaki doğal ilişkiler, üreme, aile ve ırkın homojenliği ve diğer taraftan aynı derecede önem taşıyan yerel bağlantıyı göz önünde bulundururum.

Benim sosyolojiye itirazım böyle bir disipline başvurulmasında değil, bu disiplini toplumdaki bireysel bir yaşamda fiilen olup biten her şeyi kavrayan bir bilim olarak düşünmektir. Bu sentezin altındaki prensip, geçmişten günümüze bir tarihsel akış içerisindeki insani toplumda meydana gelenlerin bir birlik ve aynı objeler olarak kavranabilmesidir.

Doğada mekanik, fiziksel, kimyasal ve yaşamsal süreçler birbirine bağlı olduğundan ve aynı fiziksel dünya içerisinde yer aldıklarından "tek" bir bilim içerisinde kapsanmalıdır. Aslında doğa bilimleri tek tek bilimlerin daima genel doğrulara bağlı olmaya eğilimli olmaları gerektiği sonucuna varır. Doğa bilimleri astronomik doğrulardan mekanik doğrulara veya fiziksel gerçekliklerden kimyasal gerçekliklere ya da diğer taraftan astronomide mekanik gerçekliklerin uygulamalarını aramak gibi daha çok tümel geçerlikleri keşfetmek peşindedir. Fakat bir genel doğa bilimi asla bir başlangıç noktası değil, deneme niteliğinde bir özettir. Bu çerçevede insanı konu alan çalışmalar bağlılık ve uygulama yardımıyla keşfedilen doğrular arasında ilişki kurmaya çaba gösterir ama bu tarz genel ve problematik bir bilimin oluşturulmasıyla uğraşmaz.²

Dilthey bu konuda yazımın ilerideki kısımlarında üzerinde

durulacak bazı hususlara da ışık tutacak belirlemelerine şöyle devam eder:

Böyle bir bilimi hayal edersek, tüm insani çalışmaların esas ilkelerini içeren bir öz durumunda olabilir ki, bu bilim toplumsal yaşam ağından ayrı bir bilim olarak seçilmiş olur. O halde bu, Simmel'in haklı gözlemlerinde olduğu gibi, "sosyoloji" adlandırmasının yeni bir bilgiyle değil de yeni bir adla bağlantılandırılmasına imkân sağlayan büyük bir kaptır. Veya epistemoloji, mantık ve metodolojinin rehberliği altında psikolojinin temelleri üzerinde yükselen özel çalışmaların bir ansiklopedisi olabilir. O halde sosyoloji sadece insani (sosyal) çalışmaların felsefesinin ikinci bölümü anlamına gelir.

Fakat Comte ve Spencer'ların sosyolojisi bu anlamı ifade etmez. Comte-Spencer sosyolojisi toplumu farklılaşma ve bütünlüşme süreçleri içerisinde görür, genel çıkarlara uyum ve benzerlik yönünde ilerlemeleri içerisinde, kişisel çıkarların birliği olarak ele alır toplumu ve onlara göre dinsel yaşam, sanat, ahlak ve hukuk da bu prensiple açıklanabilir. Bu bağlamda ben sosyolojiye metafizik bir anlam atfettim.

Burada karşılaştığımız hatalar şunlardır:

1. Bizim veri tabanımız sosyal ilişkiler içerisinde yer alan bireylerdir. Bu temel gerçek iki yönlüdür. Birey yapısal birlik formlarından dolayı (bir toplum içerisinde diğer bireylerle beraberlik ruhu taşıdığı için) kendi kendini kontrol eden bir bütündür. Bireyin varoluş amacı, hiçbir şekilde toplum için bir kanıt teşkil etmesi yönünde sınırlandırılmaz. Buradan şu açıkça ortaya çıkmaktadır ki, eğer ikinci tahmin gerçekleşirse bu metafizik bir hipotezdir.

2. Toplumun amaçlı sistemlerindeki birçok şey sadece sosyal olma durumundan çıkarılabilir. Fakat felsefenin gelişimindeki gibi bir sistem bile kendi zeminine ve amacına top-

lumda yer alan bir bireydeki kadar sahiptir. Bu çift taraflılık kendisini dinsel yaşam ve sanatta daha açıkça gösterir.

3. Fakat hukukta da sadece sosyal baskının etkisiyle işleymeyen ve yarıcı prensipler üzerine kurulu tatmin etmeyen bir dedüksiyonun sonucu olmayan karşılıklı anlaşmaları yerine getirme zorunluluğu prensibi yatmaktadır. Bu, morali-teyle ayındır.

4. O halde bu sosyoloji, özel bir alana başvurarak tanımlanan bilimsel bir bilgi değildir, 19. yüzyılın mevcut durum ve şartları içerisinde kendisini hissettiren belirli bir görüş ve düşünce eğilimidir. Aynı zamanda sosyoloji bu eğilim tarafından belirlenen bir yöntemdir ve bu yöntem “açıklama” prensibini ilke edinen ve bunun altında yatabilecek birçok gerçeği de beraberinde getiren bir yöntemdir. Böyle bir yöntem yol göstericilik bakımından değerli ve toplumun evrimsel bir kuramıdır; bu yönüyle yaşamın itici bir gücü olmaktadır. Fakat yukarıda sözü geçen olaylar ve gerçeklere karşı çıktığı zaman, sosyal temeller üzerindeki bireylere atıfta bulunularak açıklanabilen bazı şeyler gibi, bir bilimi kurmakta kendi yetersizliğini gösterir. O halde sonuçta sosyoloji, “açıklama” prensibine göre toplumun gerçeklerini ele alan çalışmaların genel adıdır veya açıklayıcı süreç içindeki bir eğilimdir. Fakat bir bilimin adı değildir.³

Dilthey'in kuşağında, özellikle Hegel'in ölümünden sonra başlayıp serpilen bir tepki, metafizik spekülasyonlara yönelik güçlü bir tepki vardı. Bu dönemde materyalizm ve pozitivizm rağbet görüyordu. Bu döneme özgü slogan “Kant'a dön!”dü. Fakat bu “dönüş” Fichte ve ardıllarından esinlenen Kant'ın ikinci ve üçüncü Eleştiri'lerine değil, birinci Eleştiri'ye, yani Kant'ı birçok yönden bir pozitivist olarak görmeyi sağlayacak olan *Salt Aklın Eleştirisi*'ne bir dönüştü. Bir başka ifadeyle, bu

materyalist ve pozitivist rüzgâr ahlak ve estetik problemlerini neredeyse görmezlikten geliyor, olsa olsa bu problemleri bilgi probleminin çözümüne bağlı kılıyordu. (Yüzyılımızda bu rüzgârın materyalist esintileri güçten kesilmiş olsa da, pozitivist esintiler geçen yüzyıldakinden daha da güçlü olarak empirist çıkışlı bir epistemolojizm akımını hep beslemiş, “mantıkçı pozitivism”, “yeni pozitivism” gibi adlar altında kendini göstermiştir.) Kant bilginin kökenine ilişkin analizinde spekülâtif yorumlamadan uzaklaşıyor, bilgi içeriğinin analizini deneye dayanan bilimsel bir çalışmanın konusu kılıyordu. Dilthey metafizik spekülasyonlara yönelik tepkileri paylaşıyorsa da, empirist epistemolojinin kendi ilgi alanlarına, tarih-toplum-kültür dünyasına ilişkin hemen hiçbir şey söylemediğinin de farkındaydı. Onun ilgi alanları tarihten sanata, biyografiden filolojiye, müzikten şiire kadar empirist epistemolojinin çoğu zaman ilgilenme zahmetine bile girmediği alanlardı. Dilthey romantik yaşam ve sanat idealine, tarihsel hareketin kavranmasına derin bir sempati duyuyordu. Başka bir ifadeyle, “Kant’a dön!” sloganına katılmakla birlikte, yalnızca doğa bilimlerinin varsayımlarını analiz etmekle kalmayan, doğa bilimlerinin gücünü ve sınırlarını çizen ve üstelik bundan başka, bir bilgi kolu olarak metafiziğin köklerinde bulunan moral, estetik, dinsel bilinci aydınlatma çabasındaki Kant’ta daha çok ısrar ediyordu. Yani pozitivistlerin Kant’ın birinci Eleştirisi’ne sıcak bakmalarını Dilthey da sempatiyle karşılıyor ama Kant’ın ikinci ve üçüncü Eleştirileri’nin önemini kavramada, pozitivistleri oldukça sığ ve anlayışsız buluyordu. Dilthey felsefenin görevi olarak tarihsel bilginin epistemolojik ve mantıksal temellerini çözme işinin Kant’tan esinlenilerek yapılması gerektiğini düşünüyor, öte yandan Kant’ın bir tarih epistemolojisi geliştirmemesinden dolayı duyulan eksikliğin de altını çiziyordu.

Dilthey bu konuya ilişkin düşüncelerini şöyle belirtiyordu:

Tin bilimlerinde bilginin gerçek ilkesi adım adım deneyimden çıkarılır. Anlama “Ben”in “Sen”de yeniden bir keşfidir. Tin kendisini sistematik ilişkinin daha yüksek düzeylerinde keşfeder: Benim tinimin seninkiyle özdeşliği bir toplumdaki her öznede, her kültür sisteminde ve sonuç olarak “tin”in veya dünya tarihinin totalitesinde, tin bilimlerinde meydana getirilen farklı etkilerin ortaklığını mümkün kılar. *Bilen özne* burada nesnesiyle birlikte bilen bir öznedir ve bu nesne nesneleşmelerin bütün düzeylerinde aynıdır. Bu süreç ile öznenin bilincindeki tin dünyasının yapısının farkında olabilirsek, bu sürecin genelde bilgi probleminin çözümüne ne kadar katkıda bulunabileceği sorusunu sormamız gerekir. Kant bilgi problemine ilişkin konuyu ele alışında matematik ve formel mantık tarafından ileri sürülen esaslardan başladı. Kant’ın zamanındaki formel mantık konuyu en son mantıksal soyutlamalarda, düşünce formları ve yasalarda, bütün bilimsel ilkelerin geçerliği için en son mantıksal zeminde gördü. Yasalar ve düşünce formları, özellikle verilen kategorilerin temelini attığı yargılama, Kant için bilginin koşullarını içermektedir. O bu bilgi koşullarını matematiğin sağladığı olanaklarla genişletmektedir. Kant’ın başarısının büyüklüğü matematiksel ve doğabilimsel bir bilgi analizinin tamamlanmasında kendini gösterir. Fakat soru, Kant’ın kendisinin ortaya koymamış olduğu bir tarih epistemolojisinin onun düşüncelerinin çatısı içinde olanaklı olup olmadığıdır.[†]

Dilthey, kendi felsefi dayanaklarının bir yandan İngiliz-Fransız empirizminin diğer yandan Kant’ın, Romantizmin ve Alman Tarih Okulu’nun harmanlanmasıyla ortaya çıkmış olduğunun farkındaydı. Dilthey bu iki kaynağın, birbirinden çok farklı olmakla birlikte, insanı temel araştırma konusu yapmaları itibariyle benzerlik taşıdıklarına ve bu iki gelenek

arasında bağ kurulmasının 19. yüzyılın özel bir görevi olduğuna inandı. Onun kendi felsefesinde bu bağın şimdiye kadar kurulanlardan farklı gerçekleştirildiğini görürüz. Bu yüzden Dilthey tam anlamıyla biriciktir. Dilthey empirizmin spekülataf kuramları kabul etmeyişte kuvvetli olduğunu düşünürken, aynı empirizmin yaşantı düzleminin derinden anlaşılması konusunda başarılı olamadığına inanır. Kantçı-Romantik-Tarihçi gelenek böyle bir anlamaya sahipti ama eylemin kendisini kuşatacak, derinliğine kavrayacak yerde spekülasyona yönelme eğilimine girmişti.

Dilthey'in ilgileri, yukarıda da değinildiği gibi, geniş bir alana yayılmıştır. Özellikle tarihle çok derinden ilgilenmiş, tarihsel ve biyografik konular üzerine çok yoğun çalışmalarda bulunmuştur. (Hegel ve Schleiermacher biyografileri bugün de alanlarında aşılammış dev çalışmalardır.) Dolayısıyla birçok insan açısından Dilthey bir filozoftan ziyade bir tarihçi, kültür tarihçisi, felsefe tarihçisi, sanat tarihçisi olarak bilinmiştir. Dilthey'in derinliğine araştırmaya çalıştığı tarih politik ve kuramsal bir tarih değil düşünce tarihidir; bu tarih Avrupa'nın ve özellikle Alman düşüncesinin ve kültürünün Rönesans ve Reformasyondan Kant sonrası döneme kadar olan farklı aşamalarının tarihidir. Dilthey aynı zamanda Eskiçağ'da doğan, Kilise'yle varlığını sürdüren, Schleiermacher'le birlikte olgunluğuna ulaşan ve epistemolojiyle mantığı tamamlayan bir öge olan hermeneutiğin gelişimine de çok önemli katkılar sağlamıştır.

Dilthey tarihe yönelik derin ilgisi yanında güzel sanatlara ve özellikle şiire ve müziğe ilgi duyuyordu. Fakat onun bu ilgisi bir sanatçı ilgisinden ziyade sanat çalışmasında ifade edilen içerikle ve bu içeriğin genel olarak insan "tin"inin belli çağ ve kültürlerin kendini ortaya koymasını taşıdığı önemle ilgilidir. Bir sanat eserinde ifade edilen içeriğin bir kültürü

ve tarihi dönemi kavramada taşıdığı önem üzerinde durması, Dilthey'in "hermeneutik bakış açısı"yla yakından ilgilidir.

Tin Bilimleri ve Doğa Bilimleri

Özellikle Anglosakson dünyasında yaşayan bir insan için felsefe 1970'lere kadar temelde epistemoloji ve mantık anlamına gelmiştir. Epistemoloji ile anlatılmak istenen, duyulabilir nesnelere nasıl algıladığımız ve hangi bağlamda onların bilgisine gerçekten ulaşabileceğimiz üzerine bir tartışmadır. Mantık ile anlatılmak istenen, düşünmenin genel yasaları ve doğa bilimlerinin yöntem ve varsayımlarına ilişkin bir tartışmadır. Anglosakson dünyası çok uzun bir süre böyle anlaşılan bir epistemoloji ve mantık doğrultusunda, "insan dünyası"ni neredeyse tamamen ihmal etmiş, incir çekirdeğini doldurmayan formel ve teknik sorunlar içerisinde bir tür sofizm geliştirmiştir. Dilthey'da da bu türden bir epistemolojizm ve mantıkçılık arayanlar, beklediklerini bulamayacaklardır. Zaten bu yüzden Dilthey'in Anglosakson dünyasında ancak mantıkçı ve epistemolojist tavırdan uzaklaşmaya başladığı 1970'li yıllardan sonra ilgi çekmeye başladığını görüyoruz. Fiziksel dünyaya ilişkin bilgimiz Dilthey'in çalışmalarında tartışılabilir da birincil bir konu değildir. Onun çalışmalarında metodoloji önemli bir yer kaplar, ancak bu doğa bilimlerinin metodolojisi değildir. Dilthey'in metodolojisi tin bilimlerine ilişkindir ve onun önemle üzerinde durduğu temel konu bu iki metodoloji arasındaki farktır.

Bu doğa bilimlerine yönelik bir saldırı değildir veya teologların, filozofların ve sanatçıların bir bölümünün kendi entelektüel prestijlerini artırmak için başkalarına saldırmalarına benzer bir şey de değildir. İki dizi olguya dayalı bir empirik gözlemdir bu: Doğa bilimlerinin işleyişini minimum bir deği-

Doğan Özlem

Tarihselci Gelenek

Dilthey-Weber-Gadamer

“Epistemolojinin görev alanı ancak antropolojik ve tarihselci bir insan ve dünya kavrayışı doğrultusunda belirlenebilir.”

Tarihselci Gelenek, Almanya’da tarihselci düşünce- nin tin bilimleri, sosyoloji ve hermeneutikteki başat fi- gürlerinden Dilthey, Weber ve Gadamer üzerine Doğan Özlem’in dört yazısını bir araya getiriyor.

İlk yazıda tarihselci ve eleştirel düşünce gelenekle- rini tin bilimleri felsefesinde birleştirerek felsefede dev- rim yapan bir Dilthey portresi çiziliyor.

İkinci yazıda Weber’in sosyolojisine temel olarak geliştirdiği kendine özgü bilim kuramı kültür felsefeci- si, tarihçi ve hukukçu yönüyle ilişkisi içinde ele alınıyor. Yine Weber üzerine olan üçüncü yazıda “ideal tip” kura- mı üzerinden tarih ile sosyoloji arasındaki ilişki derinle- mesine irdelenip yorumlanıyor.

Son yazıda transandantal ve tarihselci felsefe hat- larını kat ederek hermeneutiği ontolojik bir zeminde geçen yüzyıldakinden farklı bir doğrultuya çekmiş Gadamer’in “hermeneutik refleksiyonun işlevi ve alanı” üzerine görüşlerine yer veriliyor.

23 TL

ISBN 978-605-2389-41-6

9 786052 389416

